А. А. Михалків,
к. е. н., доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0002-9195-7726
Т. В. Косташ,
к. е. н., доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
ORCID ID: 0000-0001-9027-7043

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.61

ВНУТРІШНІЙ КОНТРОЛЬ ПРОЦЕСУ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ

A. Muhalkiv,
PhD in Economics, Department of Accounting, Analysis and Audit, Ekonomichnyy Fakul'tet,
Associate Professor, Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University
T. Kostash,
PhD in Economics, Department of Accounting, Analysis and Audit, Ekonomichnyy Fakul'tet,
Associate Professor, Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University

INTERNAL CONTROL PROCESS MANAGEMENT: PROBLEMS THE ORGANIZATION

Будь-який контроль, що розглядається в системі відносин, є внутрішнім, тому підсистема контролю в системі управління підприємства може називатися системою внутрішнього контролю (СВК). Таким чином, внутрішній контроль — це загальна категорія, притаманна соціальним системам, що є атрибутом будь-яких зв'язків між суб'єктами, заснованими на владних повноваженнях. Всі інші визначення внутрішнього контролю або характеризують його як надбудовних категорію, або як вузько спрямовану, вбудовану в усі бізнес-процеси категорію.

З'ясовано, що основним завданням дослідження діяльності внутрішнього контролю є розроблення типових програм розвитку і вдосконалення системи контролю, які слід передбачити достатньо різноманітні. Їх необхідно розробляти з урахуванням різних початкових умов і можливостей підприємства, тенденцій розвитку галузі в країні та діючих механізмів їх функціонування, сформованих національних і місцевих традицій, менталітету персоналу підприємства.

The company's activities are undertaken under the operating (organizational) systems and controls that permeates operating system, which consists of policy, procedures and rules of integrated accounting and aims to create the necessary prerequisites and achieve goals.

Today management control should be considered as the key management function as an integral part of decision-making and implementation, as the final stage of the management process, which is the basis of feedback mechanism.

The purpose of the organization is to create internal control monitoring systems to provide managers and specialists of the enterprise with reliable information about the state of economy, increase the responsibility of officials for expediency ongoing costs. For this purpose is proposed the creation of the internal control or other specialized units.

At present, companies can create the internal control by creating its own service, or partial outsourcing also called coursesourcing, outsourcing.

Internal control is associated primarily with certain control information systems, such as those which collect information on qualitative and quantitative indicators of management control systems in general, and thus it is a qualitative aspect of control. It plays an important role in promoting accountability and makes it impossible to muffle the sense of responsibility of employees to managers in control — to the owners, the owners — to the state.

Internal controls in the company is an integral part that applies to each unit and all business processes. The need for control is manifested in all phases of reproduction: pre- and post production process (in the preparatory processes of production, storage, processing and bringing products to the consumer).

Control acts as a form of permanent feedback loop by which the manager receives the necessary information about the actual state of the managed object and implement management decisions, it acts as insurance business enterprise managers, through internal controls implemented goals of the company.

Ключові слова: внутрішній контроль, стандарти, аналіз, система контролю, функції контролю.
Key words: control, internal standards, analysis, control system control functions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Діяльність підприємства здійснюється в рамках — операційної (організаційної) системи та системи контролю, що пронизує операційну систему, яка складається з політики, процедур і правил, системи інтегрованого обліку та спрямована на створення необхідних передумов і досягнення поставлених цілей.

Термін "контроль" породжує негативні емоції, для багатьох людей і означає обмеження, примус, відсутність самостійності і т.п. У реальній дійсності немає контролю взагалі, а є контроль конкретного змісту, виду і форми є невід'ємним елементом самої сутності підприємства. Пітер Друкер стверджує, що: контроль — це синонім підтримки успіху.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми організації і здійснення внутрішнього контролю досліджувалися в працях В.В. Бурцева, Т.А. Бутинець, С. Брегі, О.Н. Волкової, Н.Г. Данілової, М.В. Мельник, О. Ніколаєвої, В.В. Скобари, А.В. Сотникової, В.П. Суйца, А.Д. Шеремета, П. Хорват, розроблено методичний апарат внутрішнього контролю з урахуванням специфіки ринкової економіки.

Нині методологія здійснення внутрішнього контролю є об'єктом дослідження Р.А. Алборова [1], В.Б. Івашкевича, М.М. Хорохордіна [2] і В.Г. Широкова [3].

У дослідженнях учених Америки Е.А. Аренса і Д.К. Лоббек, англійського дослідника Р. Адамса стверджується ефективна система внутрішнього контролю підприємства повинна: забезпечити надійною інформацією управлінців; зберігати цінності і документи підприємства з метою їх захищеності; забезпечити необхідний ступінь впевненості.

Дискусійним у теорії контролю залишається питання про те, що вважати формою і видом внутрішнього контролю і як їх визначити. Вивчення праць з проблем теорії контролю засвідчує, що значну частину елементів понятійного апарату категорій "контроль", "внутрішній контроль" не досліджено відповідно до сучасних умов і вимагають подальшого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

У теорії контролю сьогодні відомі системи внутрішнього фінансового; управлінського, виробничого та наскрізного контролю. Наша мета дослідити напрямки подальшого його розвитку і обумовлена тим, що внутрішній контроль є одним з небагатьох доступних недооцінених ресурсів; багато корпоративних скандалів, відомих у США і Західній Європі, свідчать, що контроль має серйозні збої; привабливим для власників підприємств стає внутрішній контроль.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Внутрішній контроль здійснюється органами управління підприємства з метою мати добротну і своєчасну інформацію щодо ефективності і раціональності діяльності підприємства; достовірну звітність; дотримуватись чинних законів і нормативних актів.

Сьогодні контроль в управлінні слід розглядати як основну управлінську функцію, як невід'ємну складову процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, як завершальну стадію процесу управління, основою якої є механізм зворотного зв'язку.

Наша практична діяльність дала можливість сформулювати завдання контролю, які протягом багатьох років залишаються актуальними. Ф. Беста і Л.І. Гомберг під завданнями контролю розуміли внутрішній контроль, що покликаний забезпечити реалізацію завдань, зумовлених безпосередньо процесом ефективного управління підприємством.

Становлення внутрішнього контролю відбувається повільно, багато аспектів методології його організації на великих підприємствах досліджені недостатньо. Необхідність розгортання більш широких наукових досліджень у цій сфері сьогодні назріла.

На питання про те, чи існують в Україні офіційні рекомендації щодо організації системи внутрішнього контролю, 60% респондентів відповіли, що не знають про такі, а 32% відповіли, що таких немає, 5% вказали, що є, і вони ними користуються, а 3% вважають нера-

ціональним їх використання. Серед міжнародних стандартів, які вказали респонденти, їм відомі: рекомендації Міжнародної федерації бухгалтерів (15%), рекомендації Закону Сарбейнса — Окслі (Sarbanes — Oxley, 2002 р.) (9%), рекомендації Комітету організації спонсорів Комісії Тредуей — модель COSO (the Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) (1%), рекомендації Інституту дипломованих бухгалтерів Англії і Уельсу (1%).

Внутрішній контроль призначений оцінювати якість управлінських рішень, що приймаються управліннями підприємства і виявляти їх економічний ефект з метою підвищення процесу ефективності діяльності. Управлінці починають здійснювати функцію контролю з того самого моменту, коли вони сформулювали цілі і завдання під час створення підприємства. Без контролю починається хаос, і об'єднати діяльність будь-яких груп неможливо.

Слабкі сторони підприємницької діяльності може виявити контроль, що дозволяє оптимально використовувати ресурси, вводити в дію резерви, уникнути банкрутства і кризових ситуацій. В процесі управління, контроль пропонує цілі, вносить зміни в бізнес-плани, бюджети, здійснює моніторинг, оперативної роботи, виявляє відхилення від передбачуваних цілей на всіх етапах виробництва і продажу продукту.

Метою організації внутрішнього контролю є створення системи контролю для забезпечення управлінців та фахівців підприємства достовірною інформацією про стан господарювання, підвищення відповідальності посадових осіб за доцільністю здійснюваних витрат. Для цього пропонується створення відділу внутрішнього контролю або іншого спеціалізованого підрозділу.

На сьогодні підприємства можуть створювати службу внутрішнього контролю шляхом творення служби власними силами; частковий аутсорсинг або його ще називають косорсинг; аутсорсинг.

Під час створення служби внутрішнього контролю ставиться мета — забезпечити контроль над фактами господарського життя, що здійснює підприємство, водночас контроль повинен здійснюватися не тільки за угодами та операціями, здійснення яких залежить від волі людини, а й за подіями, які здатні суттєво вплинути на фінансовий стан підприємства.

Найбільш поширеним способом створення служби внутрішнього контролю є служби, що створена власними силами підприємства. Доцільність такого способу пояснюється можливістю здійснювати ефективний контроль над окремими підрозділами, виявляти резерви виробництва, розробляти рекомендації для всіх видів контролю з поліпшення результатів їх роботи. Тут служба внутрішнього контролю функціонує на постійній основі, що підвищує оперативність і якість управління підприємством. Фахівці, які задіяні в роботі з контролем, знають специфіку підприємства і розуміють діючу систему контролю, що значно спрощує процедури перевірок і підвищує достовірність і результатів. З боку інвесторів, завжди є довіра до підприємства, в якому функціонує на постійній основі ефективна служба внутрішнього контролю.

Але такий спосіб організації служби внутрішнього контролю вимагає високої трудомісткості робіт, пов'язаних з вибором оптимальної форми організації (управління, служби, відділу). Підприємство несе значні витрати, пов'язані з підготовкою кадрів для роботи в службі внутрішнього контролю, а також під час розробки нормативно-методичної бази для його створення.

Інший підхід створення служби внутрішнього контролю — це частковий аутсорсинг де здійснюється поділ функцій виконання бізнес-процесів між персоналом підприємства і зовнішніми спеціалізованими виконавця-

ми. Тут постійним співробітникам служби внутрішнього контролю допомогу надає аутсорсингова компанія на договірній основі, яка обмежується запитами, що надходять до неї від служби контролю підприємства. Перевага такого підходу в тому, що тут є: можливість залучення експертів з різних областей, гнучкість в питаннях їх залучення; доступ до передових технологій і методик здійснення перевірок і надання консультаційних послуг. Недоліки — це відсутність специфіки знання діяльності підприємства, процесів управління ним; проблеми з віднесенням витрат для цілей оподаткування тощо.

Є й такий підхід — укладення договору з контрагентами, який спеціалізуються на наданні послуг з внутрішнього контролю (аутсорсингова компанія). За такого підходу на підприємстві створюється аудиторський комітет та директор з внутрішнього контролю. Їх функції — співпраця з командою залучених спеціалістів аутсорсингової компанії і аналіз звітів від них. Аутсорсингова компанія бере на себе перевірку інтегрованого бухгалтерського обліку, правильність його постановки та ведення, здійснює оцінку податкових ризиків і ризиків втрати активів підприємством, оцінює ефективність кадрової політики, яка застосовується підприємством. У такому підході відсутні витрати на створення та утримання власного контролю; високий рівень професійної підготовки фахівців; скорочення витрат на забезпечення служби контролю без попередньої організаційної роботи з боку підприємства; мінімальні витрати і зусилля з боку керівництва з координації роботи внутрішніх контролерів. Організація внутрішнього контролю допомагає керівництву досягати цільових показників прибутковості і рентабельності.

До основних вимог системи внутрішнього контролю доцільно відносити: компетентність, сумлінність і чесність суб'єктів внутрішнього контролю; прийнятність (придатність) методології внутрішнього контролю; пріоритетність в областях, що мають стратегічне значення, повинен бути налагоджений контроль; конкретну відповідальність — кожна контрольна функція повинна бути закріплена тільки за одним центром відповідальності. Контрольна функція внутрішнього контролера — здійснення перевірки на предмет якості виконання бухгалтерами своєї контрольної функції, який оцінює законність відображених операцій і повинен нести відповідальність за них.

Мету внутрішнього контролю підприємство визнає самостійно, що має сприяти досягненню підприємством цілей своєї діяльності, забезпечувати запобігання або виявлення відхилень від встановлених правил і процедур, а також спотворень даних бухгалтерського обліку.

З метою досягнення цілей системи внутрішнього контролю, керівництву підприємства слід забезпечити підтримку діяльності системи, яка була б діловою і ефективною, щоб:

- достовірна звітність оперативно надавалася всім управлінням для прийняття рішень та її оптимального використання на всіх етапах діяльності;

- включаючи до бухгалтерської звітності все, що вимагає управлінська діяльність і не нагромаджувати нічого з того, що не слід, а те, що включено в звітність, було правильно визначено, класифіковано, оцінено і зареєстровано;

- бухгалтерська звітність правильно і об'єктивно висвітлювала діяльність підприємства в цілому та його структурних підрозділів;

- комп'ютерні програми, що контролюють функціонування облікової системи, які включають наявність первинних документів, їх аналіз та рознесення по рахунках, не можна було фальсифікувати;

- засоби підприємства не могли бути незаконно привласнені або неефективно використані;

— відхилення від планів своєчасно виявлялися, аналізувалися, а винні притягалися до відповідальності.

Створення і розвиток системи внутрішнього контролю є одним з основних умов становлення правових відносин на підприємстві. Основна перевага такого контролю полягає в тому, що він забезпечує дієвий контроль діяльності підприємства при збереженні комерційної таємниці і дотримання законних інтересів процесу виробництва.

Внутрішній контроль на підприємстві слід організувати економічно раціональним і доцільним. Американський економіст К. Кіллен з цього приводу сказав, чи потрібно витрачати 25 доларів на те, щоб зловити клерка, який вкрав один долар. Тут насправді раціональність мало помітна, проте це не означає, що не потрібно приділяти уваги і таким випадкам. Той, хто вкрав сьогодні один долар і не поніс відповідальності, завтра може вкрати 10 тис. доларів і стати прикладом для своїх колег [10].

Зміцнення статусу самостійного підприємства в сучасних умовах ставить перед необхідністю підвищувати ефективність своєї діяльності шляхом вдосконалення системи управління здійснюваними господарськими процесами. Це обумовлює підвищення значущості внутрішнього контролю, який є важливою самостійною функцією управління всередині підприємства. Головне його призначення полягає в безперервному, суцільному і системному спостереженні за діяльністю всіх підрозділів для виявлення резервів зростання ефективності, забезпечення збереження грошових і матеріальних ресурсів, усунення причин і умов, що породжують безгосподарність і втрати.

Для процесу внутрішнього контролю необхідно мати систему контрольної інформації, склад, структуру і конкретні функції, які можуть змінюватися в широкій межі і залежати від конкретної специфіки діяльності підприємства. Система інтегрованої інформації з контролю включає, етап збору поточної інформації, етап внутрішньої звітності, етап аналізу і передачі інформації користувачам.

Організація системи внутрішнього контролю за збереженням власності підприємства багато в чому залежить від організації господарської діяльності характеру розподілу функцій і відповідальності за її належне виконання, відповідних правил і процедур для здійснення діяльності, планів, дотримання інструкцій, нормативів, рекомендацій та інших заходів.

Об'єктами внутрішнього контролю є не тільки факти господарського життя і об'єкти обліку (майно, джерело його походження, господарські операції), а й економічні явища, які вже відбулися, і ті, які ще не є фактами, а знаходяться в процесі здійснення. Такі процеси передбачають контроль за збереженням майна, ефективністю його використання, відновленням, виявленням резервів, порядком відшкодування заподіяної шкоди, виконанням працівниками їх посадових обов'язків і делегованих повноважень. Об'єкт управління, що не знаходиться під контролем, стає некерованим, у зв'язку з чим, досягнення підприємством поставлених завдань стає неможливим.

Зазначимо, що внутрішній контроль здійснюється не тільки окремим структурним підрозділом, а й усіма суб'єктами управління. Система внутрішнього контролю на підприємстві складається з трьох самостійних, але взаємно скоординованих форм контролю:

— самоконтроль, або контроль власної роботи кожним працівником по відношенню до себе. Це групи працівників у рамках свого підрозділу, а також одного підрозділу по відношенню до інших;

— функціональний контроль, що здійснюється в рамках посадових обов'язків у вигляді нагляду особами, які займають керівні посади, за підпорядкованими

їм організаційними підрозділами і співробітниками. Посадові обов'язки з контролю виділяються в окремий пункт посадових інструкцій і (або) положення про внутрішній контроль підприємства;

— інституційний контроль, що здійснюється шляхом виділення структурного підрозділу (посади), завданням яких є виконання функцій контроль щодо всіх під податкованих і організаційних одиниць підприємства.

Система самоконтролю є економічно раціональною, оскільки не вимагає витрачання грошових коштів на його організацію та забезпечення контролерів матеріальними засобами. Самоконтроль передбачає контроль за власними діями кожним працівником, особа, на яку покладено службові обов'язки, виступає суб'єктом внутрішнього контролю власних дій.

З часом навіть найпрогресивніші методи управління застарівають, а тому систему внутрішнього контролю слід будувати таким чином, щоб можна було швидко її налаштовувати на вирішення нових завдань, що виникали в наслідок зміни умов діяльності підприємства, і була можливість його розширення та модернізації.

Внутрішній контроль доцільно класифікувати за значимістю суб'єктів контролю та участю в загальній діяльності підприємства. Звідси суб'єкти контролю слід розрізняти: а) учасники (власники) підприємства, що здійснюють контроль безпосередньо чи опосередковано (за допомогою незалежних експертів, у тому числі зовнішніх аудиторів); б) в обов'язки внутрішнього контролю безпосередньо не входить контроль, але в силу виробничої необхідності вони виконують і контрольні функції (робочий, який контролює якість роботи обладнання); в) виконує контрольні функції для реалізації службових обов'язків, які за ними закріплені безпосередньо (працівники планово — диспетчерського, планово — економічного відділів, відділу кадрів); г) в обов'язки суб'єктів внутрішнього контролю входять контрольні та інші функції (адміністративно — управлінський персонал; персонал, який обслуговує комп'ютерні системи; співробітники відділу інтегрованого бухгалтерського обліку, служб комерційної і фізичної безпеки); д) у функціональні обов'язки входить тільки здійснення контролю (співробітники відділу внутрішнього аудиту та члени ревізійної комісії, відділів вхідного і технічного контролю і т.п.).

Підконтрольність кожного суб'єкта внутрішнього контролю слід передбачити в посадових інструкціях. У прийнятому положенні про організаційну структуру підприємства необхідно передбачити структурні підрозділи із зазначенням адміністративної, функціональної, методичної підпорядкованості, напрямів їх діяльності, функцій, які вони виконують, встановлений регламент їх взаємовідносин, права і відповідальність, показати розподіл видів продуктів, ресурсів, функцій управління за цими підрозділами.

Слід мати плани документації і документообігу, штатний розклад, посадові інструкції із зазначенням прав, обов'язків і відповідальності кожного структурного підрозділу. Без чіткого і реального підходу неможливо здійснювати координацію і функціонування всіх ланок системи внутрішнього контролю.

Важливо не тільки виявляти розкрадання і безгосподарність, карати винних, головне — створити атмосферу, в якій втрати і крадіжки стали б неможливими. На основі вивчення складу і структури порушень, їх проявів у наукових дослідженнях про контроль робляться узагальнення, формулюються напрями емпіричних досліджень, систематизуються їх результати, спрямовані на попередження порушень.

Внутрішній контроль пов'язаний насамперед з контролем певних інформаційних систем, а саме тих, де на-

копичується інформація про кількісні та якісні показники діяльності менеджменту, систем управління зокрема і, таким чином, він є якісною стороною контролю. Він відіграє важливу роль у стимулюванні відповідальності і не дає можливості приглушити відчуття відповідальності у працівників перед керівниками, у керуючих — перед власниками, у власників — перед державою.

Внутрішній контроль на підприємстві є невід'ємною частиною стосується кожного підрозділу, а також всіх господарських процесів. Потреба в контролі проявляється на всіх етапах відтворення: до— і післявиробничого процесу (під час підготовчих процесів виробництва, під час зберігання, переробки і доведення продукції до споживача).

Контроль виступає як форма постійного зворотного зв'язку, за допомогою якої менеджер отримує необхідну інформацію про дійсний стан керованого об'єкта і реалізації управлінських рішень, він виступає як страхування діяльності менеджерів підприємства: через систему внутрішнього контролю реалізуються цілі діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ З ЦЬОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчення контролю з позицій системи дозволяє зробити висновки: контроль завжди має місце в системі, і щодо її — він завжди внутрішній. Якщо ж мова йде про взаємодію різних систем завдяки штучно створеним зв'язками між ними, то з цих позицій контроль може бути зовнішнім. Водночас, оскільки системний підхід характеризується принципом відносності, можна навіть у разі відносин, наслідком яких є зовнішній контроль, виділити систему, обмежену цими відносинами, і для них такий контроль буде внутрішнім або внутрішньосистемним.

Такий висновок дозволяє говорити про те, що будь-який контроль, що розглядається в системі відносин, є внутрішнім, тому підсистема контролю в системі управління підприємства може називатися системою внутрішнього контролю (СВК). Таким чином, внутрішній контроль — це загальна категорія, притаманна соціальним системам, що є атрибутом будь-яких зв'язків між суб'єктами, заснованими на владних повноваженнях. Всі інші визначення внутрішнього контролю або характеризують його як надбудовних категорію, або як вузько спрямовану, вбудовану в усі бізнес-процеси категорію.

Такого роду інформація збирається в системах і теперішнього бухгалтерського обліку, носіями її стають відповідні системи збору і обробки інформації, а користувачами — відповідні рівні керівництва і конкретні функціональні підрозділи, які можуть і зобов'язані за родом своєї діяльності інтерпретувати таку інформацію.

Основним завданням дослідження діяльності внутрішнього контролю є розроблення типових програм розвитку і вдосконалення системи контролю, які слід передбачити достатньо різноманітні. Їх необхідно розробляти з урахуванням різних початкових умов і можливостей підприємства, тенденцій розвитку галузі в країні та діючих механізмів їх функціонування, сформованих національних і місцевих традицій, менталітету персоналу підприємства.

Література:

1. Алборов Р.А. Аудит в организациях промышленности, торговли и АПК: Учеб. пособие. М.: Дело и Сервис, 2003. 464 с.
2. Хорохордин Н.Н. Служба внутреннего аудита: этапы создания, цели и задачи // Аудиторские ведомости. — 2007. — № 10.
3. Широбоков В.Г., Кателикова Т.И. Направления ревизии снабженческо-сбытовых сельскохозяйственных потребительских кооперативов // Бухучет в сельском хозяйстве. 2012. № 4.

4. Костирко Щ.О. Внутрішній контроль фінансово-економічної стійкості підприємства: зміна існуючої парадигми в кризових умовах [Текст] / Р.О. Костирко, В.О. Шевчук // Статистика України. — 2009. — № 3. — С. 34—39.

5. Редько О.Ю. Аудит в Україні. Морфологія [моногр.] / О.Ю. Редько. — К.: ДП "Інформ. аналіт. агентство", 2008. — 493 с.

6. Благой В.В. Роль контролю в системі управління. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва [Текст] / В.В. Благой // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Вид-во ХНАДУ, Ч. 2. — 2007. — 260 с. — С. 153—154.

7. Кузик Н.П. Система внутрішнього контролю акціонерному товаристві: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Національний аграрний ун-т / Н.П. Кузик. — К., 2004. — 19 с.

8. Фоміна Т.В. Організація і методика внутрішньогосподарського контролю на підприємствах олійножирової галузі України: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / Державний вищий навчальний заклад "Одеський держ. економічний ун-т" / Т.В. Фоміна. — О., 2007. — 16 с.

9. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства — системний підхід до розвитку / В.Ф. Максимова. — К.: АВРІО, 2005. — 264 с.

10. Кнорринг В.И. Социальное управление. Государство, коллектив, личность: учебник. М.: Экзамен, 2008. 687 с.

References:

1. Alborov, R.A. (2003), *Audyt v orhanyzatsyakh promyshlennosti, torhovly y APK* [Audit in organizations of industry, trade and agribusiness], Delo y Servys, Moscow, Russia.
2. Khorokhordyn, N.N. (2007), "Internal Audit Service: stages of creation, goals and objectives", *Audytorskye vedomosti*, vol. 10.
3. Shyrobokov, V.H. and Katelykova, T.Y. (2012), "Directions of audit of supply and marketing agricultural consumer cooperatives", *Bukhuchet v sel'skom khoziajstve*, vol. 4.
4. Kostyrko, Sch. O. and Shevchuk, V. O. (2009), "Internal control of financial and economic sustainability of the enterprise: change of the existing paradigm in crisis conditions", *Statystyka Ukrainy*, vol. 3, pp. 34—39.
5. Red'ko, O. Yu. (2008), *Audyt v Ukraini. Morfolohiia* [Audit in Ukraine. Morphology], DP "Inform. - analit. ahentstvo", Kyiv, Ukraine.
6. Blahoj, V. V. (2007), "The role of control in the management system", *Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva* [Collection of materials of the international scientific-practical conference. Problems and prospects of entrepreneurship development], Vyd-vo KhNADU, Kharkiv, Ukraine, vol. 2, pp. 153—154.
7. Kuzyk, N. P. (2004), "System of internal control of a joint-stock company", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Natsional'nyy ahrarynyy un-t, Kyiv, Ukraine.
8. Fomina, T. V. (2007), "Organization and methodology of internal control at the enterprises of the oil and fat industry of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Odes'kyj derzh. ekonomichnyy un- t, Odesa, Ukraine.
9. Maksimova, V. F. (2005), *Vnutrishnij kontrol' ekonomichnoi diial'nosti promyslovoho pidpryyemstva - systemnyy pidkhid do rozvytku* [Internal control of economic activity of an industrial enterprise is a systematic approach to development], AVRIO, Kyiv, Ukraine.
10. Knorrynkh V. Y. (2008), *Sotsyal'noe upravlenye. Hosudarstvo, kollektiv, lychnost'* [Social management. State, collective, personality], Ekzamen, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2019 р.